

Respons

Irak: Straffeprosessen i Irak. Er det straffbart å ha vært et høyt rangert medlem av Ba'th-partiet?

En person skal ha fått problemer med sin klan som følge av sitt medlemskap i Ba'th (*Udw Firqa*). Klanen fattet et «vedtak» som fremstår som en fullmakt til å ta livet av klageren.

En av mottakerne av vedtaket tok det med seg til retten, og krevde dødsstraff for klageren. Deretter publiserte en avis en kunngjøring fra straffedomstolen der det fremgikk at personen 24 dager etter at klanen hadde fattet sitt vedtak, var blitt dømt til døden ved henging.

- Hvordan foregår den irakiske straffeprosessen?
- Kan straffesaker sluttføres innen en periode på 24 dager?
- Kan et vedtak fattet av en klan være tilstrekkelig til å idømmes dødsstraff?
- Er det straffbart å ha vært et høyt rangert medlem av Ba'th-partiet?

Den irakiske straffeprosessen

Straffeprosessloven fra 1971 (Criminal Procedure Code 1971) inneholder prosedyrereglene som skal følges ved etterforskning og rettslig behandling av straffesaker.

Generelt om rettsprinsippene

Det irakiske rettssystemet er organisert etter prinsippene i fransk rett, Code Napoleon. Retten behandler således straffesakene etter det inkvisitoriske prinsipp og ikke, som for eksempel i norsk rett, etter det kontradiktoriske prinsipp. Det betyr at dommeren ved en irakisk domstol selv har ansvaret for å finne ut hva som faktisk har funnet sted, og ikke som i blant annet norsk rett, vurdere de bevis som påtalemyndigheten legger frem. Den irakiske ordningen innebærer dessuten at dommeren har et medansvar for å etterforske saken i en arbeidsdeling med politiet (UNDP, møte i Amman november 2009).

Bevisføring basert på tilståelser

Bevisføring i irakisk strafferett er i hovedsak basert på tilståelse. Tekniske bevis spiller en mindre rolle, og politiet skal i liten grad være kvalifisert til å identifisere, samle og sikre slike bevis (Migrationsverket & Landinfo 2010, s. 22; UNDP 2009, s. 22).

Respons: **Straffeprosessen i Irak. Er det straffbart å ha vært et høyt rangert medlem av Ba'th-partiet?**

Ved at det inkvisitoriske prinsipp er lagt til grunn, får en tilståelse større betydning enn vitneutsagn og tekniske bevis. Dette igjen åpner for å legge utilbørlig press på den mistenkte for å fremskaffe en tilståelse. Tilståelsen – og dommerens tolkning av den – har avgjørende betydning og spiller en svært sentral rolle for sakens utfall (HRW 2008, s. 30; Warnock 2010, s. 22). Dette innebærer at det legges stor vekt på forhør og hemmelige informanter, og politiet kritiseres for å ta i bruk svært brutale avhørsmetoder for å oppnå tilståelser (HRW 2008, s. 2).

Etterforskningsdommeren

Innenfor irakiske straffedomstoler opererer det to dommere med ulike roller; en etterforskningsdommer og en ordinær dommer.

Etterforskningsdommeren hører inn under domstolene og arbeider parallelt med politiet. Saken må være meldt til etterforskningsdommeren for at domstolen skal kunne åpne sin del av etterforskningen (UNDP, møte i Amman november 2009).

Etterforskningsfasen

En straffesak innledes med en skriftlig eller muntlig anmeldelse til en etterforskningsdommer, politietterforsker, polititjenestemann eller representant for rettsvesenet. Deretter kommer ytterligere aktører på banen for å etterforske saken.

Politiets rolle

Umiddelbart etter at politiet har mottatt en anmeldelse, plikter de å informere etterforskningsdommeren og påtalemyndigheten om hendelsen. Deretter er det politiets oppgave å foreta de første, foreløpige undersøkelsene av gjerningsstedet, herunder innhente utsagn fra offer/ofre og vitner og samle annet bevismateriale. Etter at dette arbeidet er slutført, skal politiet overlevere en rapport til etterforskningsdommeren (Warnock 2010, s. 13-14).

I praksis forekommer det ofte at politiet ikke videreformidler innkomne anmeldelser til etterforskningsdommeren. Det kan iblant ha sammenheng med politiets politiske tilknytninger og det faktum at politiet blir brukt politisk. Det blir normalt skrevet rapport om politianmeldelsene, men rapportene blir ikke nødvendigvis fulgt opp, de går snarere rett til arkiv (britisk internasjonal politifaglig konsulent, møte i Amman oktober/november 2009; UNDP, møte i Amman november 2009).

Etterforskningsdommerens rolle

I henhold til straffeprosessloven skal etterforskningsdommeren, eller en etterforsker oppnevnt av domstolen, etterforske saken etter at politiet har gjort sine undersøkelser. Denne prosessen er todelt. I den første fasen av etterforskningen undersøker etterforskningsdommeren gjerningsstedet, og samler bevismateriale og innhenter vitneutsagn (Warnock 2010, s. 15).

I denne fasen utsteder også etterforskningsdommeren eventuelle arrestordre, og arrestanter skal i prinsippet fremstilles for en etterforskningsdommer innen 24 timer etter anholdelse. Der skal etterforskningsdommeren informere vedkommende om hvilke straffbare forhold han/hun er anklaget for, og ta stilling til hvorvidt det foreligger et behov for varetektsfengsling.

Det kan i praksis gå lang tid før en arrestert person blir fremstilt for en etterforskningsdommer (Warnock 2010, s. 28-30). Denne prosedyren blir trolig ikke gitt noen gjennomgående oppfølging.

Den andre fasen av etterforskningen består av en formell, lukket høring på etterforskningsdommerens kontor, en såkalt etterforskningshøring. Under etterforsk-

Respons: **Straffeprosessen i Irak. Er det straffbart å ha vært et høyt rangert medlem av Ba'th-partiet?**

ningshøringen registreres forklaringene og vitnemålene til saksøkeren, vitnene og den mistenkte. I henhold til straffeprosesslovens artikkel 63 skal disse vitnemålene gjengis i uavkortet og opprinnelig form i rettsdokumentene som skal følge saksmappen videre til en eventuell rettssaksbehandling. Etterforskningsdommeren skal også legge ved sin vurdering av de enkelte vitnenes troverdighet (Code of Criminal Procedure 1971, art. 65; Warnock 2010, s. 22).

Her kan praksis avvike sterkt i forhold til lovens krav. Eksempelvis var den amerikanske advokaten Dan L. Warnock til stede ved flere etterforskningshøringer ved den sentrale straffedomstolen i Bagdad (CCCI) i 2007. (Denne domstolen ble opprettet for å dømme i saker med forbrytelser begått av Saddam-regimet.) Der fant han at rettsdokumentene fra etterforskningshøringen i virkeligheten besto av etterforskningsdommerens sammendrag av samtlige vitnemål, inkludert mistenktes forklaring. Dette sammendraget ble ført i pennen av en assistent etter diktat fra etterforskningsdommeren under høringen.

Saksmappen inneholdt med andre ord ikke vitnemålene og mistenktes forklaring i uavkortet form, slik straffeprosessloven foreskriver, men etterforskningsdommerens gjengivelse av dem i forkortet form. Den mistenktes tilståelse kunne slik sett ofte endre ordlyd, slik at den ble mer i samsvar etterforskningsdommerens oppfatning av hvordan faktaene skulle presenteres. Denne prosessen endte med at den mistenkte godtok og skrev under på tilståelsen (Warnock 2010, s. 22).

Etterforskningsdommeren har en vesentlig rolle i siling av saker. Avslutningsvis i høringen skal han/hun avgjøre om det er tilstrekkelig bevist at den anklagede har begått et straffbart forhold. I så tilfelle overføres saken til rettssaksbehandling. Alternativt kan etterforskningsdommeren henlegge saken fullt og helt, eller lukke saken midlertidig på grunn av mangel på bevis eller fordi gjerningsmannen ikke er identifisert (Warnock 2010, s. 20)

Dan Warnock (2010, s. 15, 35) går så langt som å si at etterforskningsdommeren "eier" hele straffeprosessen frem til en sak henvises til domstolsbehandling. Warnock påpeker videre (2010, s. 15) at det faktagrunnlaget etterforskningsdommeren etablerer, også har stor betydning for sakens utfall. Dersom han/hun konkluderer med at det foreligger et straffbart forhold som må prøves for en domstol, vil utfallet av en kommende rettssak ofte være gitt; i de fleste tilfeller følger retten etterforskningsdommerens saksfremstilling.

Hvis for eksempel politi og etterforskningsdommer legger frem avvikende rapporter, er det ifølge en britisk internasjonal politifaglig konsulent Landinfo møtte i oktober/november 2009, opp til etterforskningsdommeren å velge hvilken rapport som skal legges til grunn.

Påtalemyndighetens rolle

Den offentlige anklagerens/påtalemyndighetens rolle i etterforskningsfasen begrenser seg til å overvåke utviklingen av sakene og påse at rettsprosedurene etterfølges. Dommer og påtalemyndighet har med andre ord omvendte roller sammenlignet med vårt rettssystem. Påtalemyndigheten er også til stede under etterforskningshøringen (Warnock 2010, s. 4, 22).

Rettssaken

Det brukes ofte kort tid på rettssaker i Irak. Ifølge Warnock (2010, s. 43) varer de sjelden lenger enn én time. Dette er i tråd med det UNAMI rapporterer (2011, s. 25; 2012, s. 13). En rekke straffedømte personer UNAMI har snakket med, opplyser at deres rettssaker i praksis har bestått av at dommeren/dommerpanelet har fått bekreftet og godkjent deres tilståelse.

Respons: **Straffeprosessen i Irak. Er det straffbart å ha vært et høyt rangert medlem av Ba'th-partiet?**

En rettssak synes med andre ord ikke å være en reell prøving et strafferettslig forhold. Allerede i forkant av høringen foretar dommeren/dommerne og aktor en vurdering av saken basert på saksmappen og de føringer etterforskningsdommeren har gitt. Det innebærer at man under *den faktiske høringen av en straffesak* i mange tilfeller begrenser seg til å gjennomgå eventuelle uklarheter. Warnock (2010, s. 53) understreker at retten kun sjelden innkaller og hører vitner. Deres vitnemål er som regel registrert og formidlet til retten av etterforskningsdommeren.

Det som i realiteten finner sted under rettssaken er i mange tilfeller en formell stadfestelse av de konklusjoner etterforskningsdommeren har gjort i etterforskningsfasen. Dersom retten finner det tilstrekkelig bevist at den mistenkte har begått en straffbar handling, utarbeider den en formell siktelse og ber den siktede ta stilling til skyldspørsmålet. Dersom den siktede tilstår, trengs det ikke ytterligere bevis. Retten hører siktedes forklaring og avslutter høringen. Etter en kort pause, avsier retten dom og setter eventuell straffeutmåling. Dersom den siktede ikke tilstår, får forsvarer mulighet til å presentere vitner og eventuelt bevismateriale (Warnock 2010, s. 47-52).

Dersom tiltalte ikke har tilstått, kan dommeren frifinne, selv om det foreligger vitneutsagn. Ifølge Human Rights Watch (HRW 2008, s. 31) har dette skjedd der retten har vurdert vitneutsagnene som utilstrekkelige fordi de var blitt tatt opp uten at forsvarer eller etterforskningsdommer hadde vært til stede.

Kan straffesaker slutføres innen en periode på 24 dager?

Ifølge HRW (2008, s. 17) skal en arrestert person fremstilles for en etterforskningsdommer eller en etterforsker utnevnt av domstolen innen 24 timer etter anholdelse. Vedkommende skal da informeres om hvilke straffbare forhold han/hun er anklaget for. I etterforskningsfasen kan etterforskningsdommeren enten innvilge varetektsfengsling i en periode på 15 dager, eller beslutte å løslate en person mot kausjon eller uten kausjon. Varetektsfengslingen kan fornyes ved rettslige høringer inntil totalt seks måneders varetekt for de mest alvorlige lovbruddene.

Kildene gir imidlertid bred indikasjon på at disse reglene ikke blir overholdt. Ifølge ICRC (som sitert i Migrationsverket & Landinfo 2010, s. 22) er strafferettsprosessen i Irak for langsom til å kunne betegnes som rettssikker. Veldig mange må vente altfor lenge på å få saken sin opp for en domstol. Fengsling uten lov og dom i påvente av domstolsbehandling er utbredt. Av UNAMIs årsrapport for 2011 (s. 11-12) fremgår det at mange sitter fengslet i lange perioder, noen i inntil to år, uten å bli gjort kjent med hva de er anklaget for. Mange fremstilles ikke for en etterforskningsdommer og har ingen tilgang til advokat i denne perioden (UNAMI 2010, s. 15, 23).

Under Landinfos og Migrationsverkets tjenestereise til Bagdad høsten 2010, opplyste representanter for advokatforeningen og juristforbundet at personer som ble arrestert i perioden 2006-2009, fortsatt satt fengslet i påvente av domstolsbehandling (Migrationsverket & Landinfo 2010, s. 24). FN-kilder som Landinfo hadde møte med i Bagdad i april 2012, bekreftet at det fortsatt pågår vilkårlige arrestasjoner, og at varetektsfengslede blir holdt fengslet i for lang tid uten tiltale.

HRW (2014, s. 83) rapporterer om at korrupsjon blant etterforskningsdommere fører til ulovlig lange varetektsperioder. Enkelte etterforskningsdommere samarbeider jevnlig med sikkerhetstjenestemenn om å forlenge varetektsperioden og på den måten fremtvinge

Respons: **Straffeprosessen i Irak. Er det straffbart å ha vært et høyt rangert medlem av Ba'th-partiet?**

bestikkelser fra den fengslede. HRW viser her til eksempler der etterforskningsdommere gir sikkerhetsorganer anledning til å arrestere personer på grunnlag av vage mistanker, og konstruerer et annet grunnlag for å holde personen arrestert dersom det opprinnelige grunnlaget ikke er tilstrekkelig. Andre tilfeller det vises til, er arrestordre utstedt kun på grunnlag av sekterisk tilhørighet. HRW mener at dommere som ikke deltar i slike brudd på rettssikkerheten, men derimot ønsker å rapportere om dem, har grunn til å frykte for sin fysiske sikkerhet (s. 84). HRW viser også til at advokater i teorien kan reise innsigelser mot resultatet av en etterforskning på grunnlag av at dommeren har krenket reglene, men unnlater å gjøre det av frykt for represalier (s. 83).

Kan et vedtak fra en klan være tilstrekkelig til å idømmes dødsstraff?

Landinfo er kjent med at irakiske domstoler i sin praksis kan godkjenne tvisteløsninger fattet i stammeråd. Dette er løsninger stammene selv har forhandlet frem i konflikter der medlemmer er involvert (Migrationsverket & Landinfo 2012, s. 13). I slike tvisteløsninger vil kompensasjon være et sentralt element. Det forekommer for eksempel at det blir funnet en kompensasjonsløsning innen stammesystemet som også domstolen slutter seg til, men der domstolen samtidig vil straffe de brudd på straffeloven som eventuelt måtte ha skjedd (britisk internasjonal politifaglig konsulent, møte i Amman oktober/november 2009; UNDP, møte i Amman november 2009).

Er det straffbart å ha vært et høyt rangert medlem av Ba'th-partiet?

Brudd på straffeloven er det bare domstolen som kan idømme straff for. Det er for eksempel ikke belagt med dødsstraff å ha vært medlem på høyt nivå i Ba'th, så en som har vært medlem på *Firqa*-nivå, kan ikke straffes for å ha innehatt dette medlemskapet i seg selv. Derimot kan man bli dømt etter loven for straffbare handlinger som man har begått i egenskap av partimedlem, men da er det altså selve handlingen det blir felt dom for og ikke medlemskapet.

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) skal som faglig uavhengig enhet innhente og analysere informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om. Landinfos responser og temanotater er basert på opplysninger fra både åpne og anonyme kilder. Opplysningene er innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder.

En respons er et svar på konkrete spørsmål som saksbehandlere i utlendingsforvaltningen har stilt Landinfo. Responser er ikke ment å være utfyllende redegjørelser for et tema, og kildegrunnlaget er ikke alltid like bredt som i våre temanotater. Responser er utarbeidet innenfor korte frister og inneholder gjerne lite bakgrunnsinformasjon.

Opplysningene som blir lagt fram i responsene, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos responser er heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

Respons: **Straffeprosessen i Irak. Er det straffbart å ha vært et høyt rangert medlem av Ba'th-partiet?**

Referanser

Skriftlige kilder

- [Criminal Procedure Code] (1971). *Criminal Procedure Code 23 of 1971 (as amended to 14 March 2010) – GJPI annotated and amended translation – 12 October 2012*. Tilgjengelig fra Global Justice Project: Iraq. Tilgjengelig fra <http://gjpi.org/wp-content/uploads/gjpi-cpc-1971-v2-eng.doc> [lastet ned 25. februar 2014]
- HRW, dvs. Human Rights Watch (2014, februar). *No One is Safe. The Abuse of Women in Iraq's Criminal Justice System*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/iraq0214webwcover.pdf> [lastet ned 25. februar 2014]
- HRW (2008, 14. desember). *The Quality of Justice. Failings of Iraq's Central Criminal Court*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/iraq1208web.pdf> [lastet ned 25. februar 2014]
- Migrationsverket & Landinfo (2012, 28. juni). *Basra. Rapport från svenska Migrationsverkets och norska Landinfos utredningsresa till Basra, södra Irak, 15 – 20 oktober 2011*. Norrköping/Oslo: Migrationsverket/Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/2106/1/2106_1.pdf [lastet ned 25. februar 2014]
- Migrationsverket & Landinfo (2010, 6. desember). *Myndighetsskydd*. Norrköping/Oslo: Migrationsverket/Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/1505/1/1505_1.pdf [lastet ned 25. februar 2014]
- UNAMI (2011, januar). *2010 Report on Human Rights in Iraq*. Bagdad: UNAMI Human Rights Office/OHCHR. Tilgjengelig fra http://www.ohchr.org/Documents/Countries/IQ/UNAMI_HR%20Report_1Aug11_en.pdf [lastet ned 25. februar 2014]
- UNAMI (2012, mai). *2011 Report on Human Rights in Iraq*. Bagdad: UNAMI Human Rights Office/OHCHR. Tilgjengelig fra <http://unami.unmissions.org/LinkClick.aspx?fileticket=uGUYVCu7UBs%3D&tabid=2790&language=en-US> [lastet ned 25. februar 2014]
- Warnock, D. (2010, 22. desember). The Iraqi criminal justice system: An introduction. *Denver Journal of International Law and Policy*, 39(1), 1-66. Tilgjengelig fra <http://djilp.org/wp-content/uploads/2011/08/1-Warnock.pdf> [lastet ned 25. februar 2014]

Muntlige kilder

- Britisk internasjonal politifaglig konsulent. Møte i Amman 28. oktober og 4. november 2011.
- UNDP. Møte i Amman 4. november 2009 og 29. mai 2011.

© Landinfo 2014

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Respons: **Straffeprosessen i Irak. Er det straffbart å ha vært et høyt rangert medlem av Ba'th-partiet?**